

Anadolu Öğretmen Liselerinin Öğrenci Profili*

The Student Profile of Anatolian Teacher High Schools

Semra Tican Başaran ve Meral Aksu

Milli Eğitim Bakanlığı ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Öz

Bu çalışma, öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarına öğrenci hazırlayan liseler olarak Anadolu Öğretmen Liselerini (AÖL) tercih eden öğrenci profilini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada 33 AÖL'den 1026 öğrenciye anket ve tutum ölçeği, 877 veliye anket uygulanmıştır. Elde edilen bulgular AÖL öğrencilerinin sosyo-ekonomik statüsü orta-üst düzey ailelerden gelen öğrenciler olduğunu göstermiştir. Öğretmenlik mesleğine karşı olumlu tutumlarla gelen öğrencilerin tutumları AÖL'de daha da gelişmektedir. Öğrenciler ve anne-babaları AÖL'leri; 1) ÖSS başarılarının yüksek olması, 2) ÖSS'de mezunlarına öğretmenlik bölümlerini veya diğer bölümleri seçmeleri ve öğretmen olmaları durumunda sağladığı avantajlar, 3) öğrenci ve öğretmenlerin seçilmiş olması ve 4) sağladığı nitelikli eğitim ve eğitim ortamı nedeniyle seçmektedirler. "Öğretmen olmayı isteme" de bir tercih nedeni olarak gösterilmişse de bu okulları tercih etmede üniversiteye girebilmek daha öncelikli görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Anadolu Öğretmen Liseleri, öğrenci profili, giriş özellikleri, öğretmenlik mesleğine karşı tutum.

Abstract

This study was conducted to determine the student profile of Anatolian Teacher High Schools (ATHSs). A sample of 1026 students from 33 ATHSs were given the questionnaire and the attitude scale; and 877 parents were given another questionnaire. The results indicated that students in ATHSs are from upper-middle class families. Students come to ATHSs with positive attitudes toward the teaching profession and their attitudes develop more during the four years in ATHSs. Students and their parents prefer ATHSs for a number of reasons; 1) The high achievement rate of ATHS graduates in the University Entrance Examination (UEE), 2) The advantages allocated to the graduates who choose teacher-training programs or other programs in the UEE and in becoming teachers, 3) admission of selected students and teachers and 4) the quality education they provide. "Desire to become teacher" is the other reason for preferring ATHSs however the guarantee of a place on a university program for a career is a higher priority.

Key Words: Anatolian teacher high schools, student profile, entry characteristics, attitudes towards the teaching profession.

Giriş

Eğitim sisteminin üç temel ögesi öğrenci, öğretmen ve eğitim programları olarak kabul edilmektedir. Eğitimin amaçlarına üst düzeyde ulaşabilmesi bu üç temel öğenin

niteliklerine ve bunlar arasındaki uyuma bağlıdır. Fakat bu üç temel öğeden öğretmenin diğerlerini etkileme gücü daha fazla bulunmaktadır (Karagözoğlu, 1987). Bu nedenle öğretmenin kim olduğu, ne tür bilgi, beceri, inanç ve tutumlara sahip olduğu, öğretmenlikle ilgili beklentileri gibi konuların önceden bilinmesi, öğretmenin niteliğini artırmak için gerekli olan etkili politikaların belirlenmesi ve öğretmen yetiştirme programlarında ihtiyaç duyulan düzenlemelerin yapılabilmesi açısından önemlidir (Su, Hawkins, Zhao ve Huang, 2001; Brookhart ve Freeman, 1992).

(*) Bu çalışma AÖL'lerin amaçlarına hizmet etme bakımından etkililiği konulu doktora tezinin bir bölümü olarak yapılmıştır.

Dr. Semra Tican Başaran, Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi, Araştırma Şubesi, Ankara. Prof. Dr. Meral Aksu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara.

Eğitimde nitelik söz konusu ise politika geliştirenler ve öğretmen yetiştiren kişi veya kurumların öncelikle öğretmenlik mesleğini kimlerin tercih ettiğini incelemesi gerekmektedir. Öğretmen yetiştiren programlara devam etmekte olan aday öğretmenlerin özellikleri ile ilgili yurtdışında yapılmış 44 araştırmayı inceleyen Brookhart ve Freeman (1992), bu araştırmalarda öğrencilerin giriş özelliklerinin; 1) demografik özellikleri, 2) öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenleri, 3) öğretmenlik mesleğine ilişkin algıları ve 4) öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ve inançları olmak üzere dört ana başlık altında incelendiğini belirtmiştir. Ülkemizde aday öğretmenlerin giriş özelliklerine yönelik doğrudan çalışmalar çok sınırlı olmakla beraber, öğretmen yetiştirme alanında yapılmış çalışmalar incelendiğinde aday öğretmenlerin giriş özelliklerinin; 1) demografik özellikleri, 2) öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenleri ve tercih sırası, ve 3) öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları olmak üzere üç ana başlıkta ele alındığı ortaya çıkmıştır (Okçabol, Akpınar, Caner, Erkin, Gök ve Ünlühisarcıklı, 2003; Erjem, 2000; Çelenk, 1998; Demirel, 1995; Kılınç, 1997; Özgür, 1994; Karagözoğlu, 1987).

Yukarıda sözü edilen ana başlıklar çerçevesinde farklı ülkelerde yapılan araştırmalar, aday öğretmenlerin daha çok 20'li yaşlarda ve bayan olduklarını göstermiştir. Ancak, ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak bu durum farklılık göstermektedir. Aday öğretmenlerin anne-babalarının eğitim seviyesinin düşük olduğu, ancak annelere nazaran babaların eğitim seviyesinin daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Eğitim seviyesine bağlı olarak babaların büyük çoğunluğu çalışmaktadır; ancak, bu işler toplumda statüsü yüksek işler değildir. Aday öğretmenler öğretmenlik mesleğini; ücreti, çalışma koşulları gibi maddî kazançlarından çok bilgileri paylaşma, topluma hizmet etme gibi özellikleri için tercih etmektedirler. Öğretmenlik mesleğinin sosyal statüsünün yüksek olmaması veya çalışma koşullarının iyi olmaması gibi nedenlerden dolayı öğretmenliği isteyerek seçmemekte, bu nedenle uzun süre öğretmenlik yapmayı düşünmemektedirler (Coults ve Levin, 2002; Su ve diğerleri, 2001; Brookhart ve Freeman, 1992; Su, 1996).

Ülkemizde yapılan araştırmaların sonuçlarına göre, aday öğretmenler daha çok 18-24 yaşları arasında, erkektir. Çoğunlukla il ve ilçe merkezlerinden ve sosyo-ekonomik statü bakımından alt veya orta düzey aileler-

den gelmektedirler. Genellikle ilkokul mezunu olan anne-babalarının eğitim düzeyi düşüktür. Annelerden çok babalar çalışmaktadır; ancak, toplumda statüsü yüksek olmayan işlerde çalışmaktadırlar. Ailelerinin sosyo-ekonomik statüsü nedeniyle aday öğretmenler öğretmenlik mesleğini, öğretmen yetiştiren programlara girişin kolay ve öğretmen oldukları takdirde çabuk iş bulma garantisi olduğunu düşündükleri için tercih etmektedirler. Öğretmenliği kutsal, saygın, onurlu ve kendileri için ideal bir meslek olduğu için tercih etmektedirler; ancak, sosyal statüsü düşük bir meslek olarak görülmesi nedeniyle, öğretmenliği çok gönüllü olarak seçmemektedirler. Bu nedenle üniversite sınavında öğretmen yetiştiren programlara son sıralarda yer vermektedirler (Demirel, 1995; Erjem, 2000; Kılınç, 1997; Özgür, 1994).

Eğitimde kalitenin öneminin farkında olan ülkeler, toplumun değişen ihtiyaçlarına karşın öğretmen eğitimini geliştirmenin yollarını aramaya başlamışlardır. Ülkemiz de yeni arayışlar içinde olan ülkelerden birisidir. 1982 yılında öğretmen yetiştiren programların üniversitelere devredilmesi ve 1998 yılında öğretmen yetiştiren programların yeniden yapılandırılması, bu arayışlara verilebilecek çarpıcı örneklerdir (Şimşek ve Yıldırım, 2001). Bu yeni yapıda öğretmen yetiştiren programlara ilk beş tercihi içinde yerleşen aday öğretmenlere yönelik düzenlenen sosyal yardım ve burs programları ile üniversite sınavında ek puan verilmesi gibi uygulamalar, öğrenci niteliğini artırmak amacıyla yapılan çalışmalara örnek verilebilir.

Ülkemizde öğretmen yetiştirmede niteliği artırma çalışmaları, yükseköğretim düzeyinde yapılan çalışmalarla sınırlı değildir. Diğer ülkelerden farklı olarak ortaöğretim düzeyinde yürütülen çalışmalar da vardır. Bunlardan en önemlisi Anadolu Öğretmen Liseleridir (AÖL). AÖL'ler ilk olarak 1982 yılında öğretmen yetiştiren tüm yükseköğretim kurumlarının öğretim sürelerinin en az lisans düzeyine çıkarılması sonucu İlköğretmen okullarının kapatılmasını takiben "Öğretmen Liseleri" olarak açılmış liselerdir. Öğretmen Liselerinin amacı; 1) Öncelikle öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumları olmak üzere, tüm yükseköğretim kurumlarına öğrenci hazırlamak, 2) Öğrencilerine öğretmenlik mesleğini sevdirmek ve onları öğretmenlik mesleğine yönlendirmek olarak tanımlanmıştır. Ancak bu amaçlar göz önünde bulundurulduğunda bu liselerin hedeflerine istenilen dü-

zeyde ulaşamadığı dolayısıyla bu liselerin tekrar gözden geçirilmesi gündeme gelmiştir (Binbaşıoğlu, 1995; Karagözoğlu, 1987). 1989-1990 öğretim yılından itibaren Öğretmen Liseleri öğretmenlik mesleğini daha iyi tanıtmak ve öğrencileri bu mesleğe yönlendirmek amacıyla günün ihtiyaçları da göz önünde bulundurularak Anadolu Öğretmen Liseleri olarak yeniden yapılandırılmıştır (ÖYEGM, 1999). Bu kapsamda amaçları da tüm yükseköğretim kurumları yerine “öğretmen yetiştiren yüksek öğretim programlarına öğrenci hazırlamak” şeklinde tanımlanmıştır. Bu gün Türk Eğitim Sistemi içinde genel ortaöğretim kapsamında ele alınan (MEB, 2003a) Anadolu Öğretmen Liseleri, bir yıl yabancı dil hazırlık sınıfı üzerine 3 öğretim yılı genel ortaöğretim eğitimi veren Yabancı Dil Ağırlıklı Lise konumundadır (MEB, Tebliğler Dergisi, No:174). Programı, Yabancı Dil Ağırlıklı Lise programının yanında öğretmenlik mesleğine yönelik dersleri de içermektedir. 1989-1990 eğitim-öğretim yılında sayıları 18 iken, 2003-2004 eğitim-öğretim yılında 108'e ulaşmıştır. 1991'de bu okulların giriş sınavına başvuran öğrenci sayısı 20 bin civarında iken, 1999'da 125 binlere ulaşmıştır (Başaran, 2004). 1980'li yıllarda mezunlarının çok azı (Karagözoğlu, 1987) öğretmen yetiştiren programlara yerleşirken, 1990'lı yıllarda üniversiteye girebilen mezunlarının yarısından fazlası (Kütük, 1996) ve 2000'li yıllara gelindiğinde ise geneli (Okçabol ve diğerleri, 2003) öğretmen yetiştiren programlara yerleşmişlerdir. Bu bulgular toplumun bu okullara olan ilgisinin arttığını ve son yıllarda öğretmen yetiştirme açısından daha önemli hale geldiklerini göstermektedir. Bu nedenle öğretmen yetiştiren programlara öğrenci hazırlayan ortaöğretim kurumları olarak bu okulları tercih eden öğrencilerin niteliği ve bu niteliğin artırılması sürekli gündemde kalmış ve çeşitli platformlarda tartışılmıştır.

Öğretmen yetiştirmede nitelik açısından öğretmen aday adaylarının seçilerek kabul edilmesi (Demirel, 1995; Brookhard ve Freeman; 1992) ilkesinden hareketle, öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarının temel öğrenci kaynağı olarak AÖL'lere de öğrencilerin seçilerek alınması, Milli Eğitim Şûralarında (MEB, 1989) ve çeşitli araştırmalarda (Pehlivan, 1993; Çubukçu, 1997) önerilmiştir. Öğrencilerin seçiminde sadece bilişsel özelliklerini değerlendiren başarı testlerinin yeterli olmadığı, bunların yanı sıra öğretmenlik mesleğinin ge-

rektirdiği duyuşsal özelliklerin de tutum ölçekleri veya sözlü sınavlarla değerlendirilmesi gerektiği önemle vurgulanmıştır.

Bu bağlamda AÖL'lere MEB tarafından yapılan Orta Öğretim Kurumları Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı ile öğrenciler seçilerek alınmaktadır. Adayların bu sınavı başvurabilmeleri için (MEB, 2003b):

1. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaları,
2. İlköğretim okulu 8. sınıf öğrencisi olmaları,
3. Altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarda sınıf tekrar etmemiş olmaları,
4. Evli olmamaları,
5. Buldukları ilköğretim okulu öğretmenler kuruluca aday gösterilmeleri gerekmektedir.

Yukarıdaki ilk dört koşulu sağlayan her aday doğrudan sınavı başvuramamakta, öğretmenler kurulu tarafından ek birtakım ölçütler bazında tekrar incelenerek adaylıkları kesinleşmektedir. Öğretmenler kurulu sınavı başvurabilecek adayları belirlerken her bir adayın; (1) başarı durumunu, (2) öğretmenlik mesleğine karşı ilgisi ve yatkınlığını, (3) konuşma, kavrama ve kendini ifade edebilmesini, (4) kendine olan güven duygusunu, (5) ahlaki durumunu ve (6) bedeni ve ruhi bir rahatsızlığının olup olmama durumlarını inceleyerek nihai kararını vermektedir.

Öğretmenler kurulu tarafından yapılan bu ön inceleme temel amacı gelecekte öğretmen olması beklenen bu adayların, öğretmenlik mesleğine duyuşsal bakımdan da uygunluklarını değerlendirmektir. Bunu yaparken öğretmenler kurulunun bilimsel yöntem ve araçları kullanmaları beklenmektedir.

Bir programda amaçlara ulaşılması o programı tercih eden kişilerin giriş özellikleriyle doğrudan ilgilidir (Brookhart ve Freeman, 1992). Bu bilgiler ışığında, bu araştırmada öğretmen yetiştiren yükseköğretim programlarına öğrenci hazırlayan ortaöğretim kurumları olarak AÖL'leri tercih eden öğrenci profilinin tanımlanması hedeflenmiştir.

Bu genel hedef doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

AÖL'de okumakta olan öğrencilerin;

1. Demografik özellikleri nelerdir?
2. AÖL'leri tercih etme nedenleri nelerdir?
3. Anne ve babalarının AÖL'leri tercih etme nedenleri nelerdir?

4. Öğretmenlik mesleğine karşı tutumları nedir, AÖL'ye girişte ve AÖL'den çıkışta tutumları arasında fark var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

AÖL'leri tercih eden öğrencilerin özelliklerini betimlemeyi amaçlayan bu araştırma, tarama modeline göre tasarlanmıştır. Tarama modeli geçmişte ve halen var olan durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 1998; Sprinthall, Schmutte ve Sirois, 1991; Wiersma, 1991).

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini 2002-2003 öğretim yılında, 66 AÖL'de bulunan 2931 hazırlık sınıfı öğrencisi ve 7180 11. sınıf öğrencisi ile velileri (10111 veli) oluşturmaktadır. Veriler Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü'nün esas aldığı verilerdir (ÖYEGM, 2002).

Örnekleme oluşturulurken örnekleme girecek AÖL'lerin seçiminde AÖL'lerin başarı durumlarının daha belirleyici olduğuna karar verilmiştir. AÖL'lerin başarı durumlarını tespit etmek için, mezunların ÖSS ham puan ortalamaları ile yükseköğretim kurumlarına yerleşme puan ortalamaları temel alınmıştır. Bu iki değişkene ilişkin olarak okulların puan ortalamaları olmadığından, ÖSS ham puan ortalamalarını hesaplayabilmek için, AÖL'lerden 2002 yılında mezun olan 8406 öğrenciye ait ham puanlar, mezun oldukları alanlara göre düzenlenerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Benzer şekilde, yerleşme puanlarının ortalamaları 2002 mezunlarından yükseköğretim kurumlarına yerleşmiş 4612 öğrencinin puanlarının bilgisayar ortamına aktarılmasıyla elde edilmiştir. Mezunlarının ÖSS ham puan ve yerleştirilme puan ortalamaları değişkenlerine göre ayrı yarı incelendiğinde, başarı düzeyi düşük-orta-yüksek olmak üzere üçe ayrılan okullar, her iki değişken açısından aynı anda incelendiğinde dokuz gruba ayrılmıştır.

Örnekleme seçilirken tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tabakalı örnekleme alınırken ilk aşamada, AÖL'ler ÖSS başarı durumuna göre dokuz gruba, ikinci aşamada sınıflar hazırlık ve son sınıf olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Son aşamada katılımcıların istatistiksel karşılaştırmalar açısından rastlantısal olarak seçilip eşit sayılarda temsil edilmeleri sağlanmıştır. Bu okullar-

dan, yatılı (kız, erkek, kız-erkek karma) veya gündüzlü olma, il veya daha küçük yerleşim biriminde olma, bölgelere göre dağılım, kuruluş yılları ile öğrenci ve öğretmen sayıları gibi değişkenler de göz önünde bulundurulacak şekilde temsil edilebilirliğin artırılması amacıyla, 33 AÖL örnekleme seçilmiştir. Her okuldan 10 hazırlık, 22 son sınıf öğrencisi ve bu öğrencilerin velilerinin (32 veli) örnekleme alınması hedeflenmiştir. Buna göre, 33 okuldan 330'u hazırlık sınıfı, 726'sı son sınıf öğrencisi olmak üzere toplam 1056 öğrenci ve 1056 veli araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Geri dönen anketlerin incelenmesi sonucu, 309 hazırlık sınıfı öğrencisi, 717 son sınıf öğrencisi ve 877 veliden elde edilen veriler analizlere uygun bulunmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada verileri toplamak üzere iki anket ve bir tutum ölçeği kullanılmıştır. Öğrenci ve veli özelliklerini saptamak üzere "Öğrenci" ve "Veli" anketleri geliştirilmiştir. Anketlerin geçerlik ve güvenilirlik çalışması kapsamında şehir merkezlerindeki AÖL'lerin temsil edilmesi açısından Hasan Ali Yücel AÖL'de 30 öğrenci (15 hazırlık, 15 son sınıf) ve 50 veliye, küçük yerleşim birimlerindeki AÖL'lerin temsil edilmesi açısından Ankara Hasanoğlu Atatürk AÖL'de 30 öğrenciye (15 hazırlık, 15 son sınıf) ön uygulama yapılmış ve uzman görüşü alınmıştır. Ön uygulama sonuçları ve uzman görüşlerine göre anketlere son şekli verilmiştir. İki bölümden oluşan öğrenci anketinin ilk bölümünde öğrencilerin demografik özelliklerine (cinsiyet, öğrenim şekli, anne ve babalarının sağ olup olmadıkları, AÖL'ye giriş sınavına hazırlanma şekilleri vb.) ilişkin maddeler, ikinci bölümünde ise AÖL'leri tercih etme nedenlerine ilişkin maddeler yer almıştır. Benzer şekilde, iki bölümden oluşan veli anketinin ilk bölümünde demografik özelliklerine (yaşadıkları yerleşim birimleri, eğitim durumları, meslekleri, çalışma durumları, aylık gelirleri, çocuk sayısı, yaşadıkları evlerin özellikleri ve sahip oldukları diğer eşya ve taşınmazlar, vb.) ilişkin maddeler, ikinci bölümünde çocuklarını göndermek için AÖL'yi tercih etme nedenlerine ilişkin maddeler yer almıştır.

AÖL öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine karşı tutumlarını ölçmek üzere Erkuş, Sanlı, Bağlı ve Güven (2000) tarafından geliştirilen, güvenilirlik katsayısı $\alpha = 0,95$ olan tutum ölçeği kullanılmıştır. 32 mad-

deden oluşan ölçek beşli Likert tipine göre geliştirilmiştir. Alanyazında öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ölçmek amacıyla geliştirilmiş başka ölçekler olmasına rağmen, bu ölçek pilot uygulama yapıldığı örneklemin lise son sınıf öğrencilerini de kapsamı dolayısıyla, bu çalışmanın örneklemini ile benzerlik göstermesi nedeniyle tercih edilmiştir.

Verilerin toplanması aşamasında, veri toplama araçlarının çoğaltılması ve alana gönderilmesi ile örnekleme alınan okullardan verilerin toplanması ve bu süreç için gerekli izin yazışmaları için Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (EAR-GED)'nden "Destek Araştırmaları" kapsamında destek alınmıştır. Veri toplama araçları alana EARGED tarafından posta yoluyla gönderilmiş ve geri dönüşü sağlanmıştır. Veri toplama araçlarının alanda uygulanması, resmi yazı eşliğinde gönderilen Anket Uygulama Yönergesi doğrultusunda okul yönetimlerince gerçekleştirilmiştir. Öğrenci Anketi ve Tutum Ölçeği okul yönetimlerince öğrencilere ulaştırılırken, Veli Anketi velilere öğrenciler vasıtasıyla ulaştırılmıştır. Çocuğunun devam ettiği AÖL'nin bulunduğu ilde bulunmayan velilerin de görüşlerinin alınması amacıyla Veli Anketleri öğrencilere özellikle yarıyıl tatiline gidişlerinde verilmiş ve öğrencilerden cevaplanmış anketleri tatil dönüşü geri getirmeleri istenmiştir.

Böylece postada olabilecek gecikmeler ve kayıplar da aza indirilmiştir. Elde edilen veriler SPSS'de frekans (f), yüzde (%), ortalama (\bar{x}) ve t-testi ile analiz edilmiştir.

Bulgular

AÖL'leri Tercih Eden Öğrencilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Tablo 1'e göre Anadolu Öğretmen Liselerini tercih eden öğrencilerin yarısından fazlasını kız öğrenciler oluşturmaktadır.

Tablo 1.

AÖL Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	f	%
Kız	547	53.6
Erkek	474	46.4
Toplam	1021	100

Tablo 2'de görüldüğü gibi öğrencilerin çoğunluğu (% 63,8) gündüzlü iken % 33,7'si parasız, % 2,6'sı ise paralı yatılıdır. Gündüzlü öğrencilerin büyük çoğunluğu (% 95,2) ailelerinin bulunduğu ildeki bir AÖL'ye devam ederken, paralı (% 57,7) ve parasız (% 51,9) yatılı öğ-

Tablo 2.

AÖL Öğrencilerinin Öğrenim Şekli ve Devam Ettikleri AÖL'nin Bulunduğu Yere Göre Dağılımı

		AÖL'nin Bulunduğu Yer		Toplam	
		Ailemin Yaşadığı İlde	Ailemin Yaşadığı İlde Değil		
Öğrenim şekli	Paralı Yatılı	f	11	15	26
		% (satur)	42,3	57,7	100,0
		% (sütun)	1,4	6,8	2,6
		% (Toplam)	1,1	1,5	2,6
	Parasız Yatılı	f	163	176	339
		% (satur)	48,1	51,9	100,0
		% (sütun)	20,8	79,3	33,7
		% (Toplam)	16,2	17,5	33,7
	Gündüzlü	f	611	31	642
% (satur)		95,2	4,8	100,0	
% (sütun)		77,8	14,0	63,8	
	% (Toplam)	60,7	3,1	63,8	
Toplam	f	785	222	1007	
	% (satur)	78,0	22,0	100,0	
	% (sütun)	100,0	100,0	100,0	
	% (Toplam)	78,0	22,0	100,0	

rencilerin çoğunluğu başka bir ildeki bir AÖL'ye devam etmektedir. Özellikle paralı yatılı öğrencilerden başka bir ildeki AÖL'ye devam edenlerin oranının yüksek olması, AÖL'lere olan talebin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Tablo 3'teki veriler öğrencilerin büyük çoğunluğunun anne babalarının sağ ve birlikte yaşayan ebeveynler olduğunu göstermektedir.

Tablo 4'e göre öğrencilerin üçte biri (% 32,2) herhangi bir kurs almadan AÖL'ye girebilmiştir; geri kalan öğrenciler ise dersane gibi sınavlara hazırlayıcı özel kurslara devam ederek Orta Öğretim Kurumları Öğrenci Seçme Sınavına hazırlanmışlardır. Birden fazla seçeneği işaretleyebilen öğrencilerin bu soru için verdikleri cevapların dağılımına bakılırsa, bazı öğrencilerin birden fazla hazırlık kursuna devam ettiği de söylenebilir.

Tablo 5'e göre AÖL öğrencilerinin çoğunluğunun ailesi şehir merkezlerinde (% 60,5) ve ilçelerde (%31,1) yaşamaktadır.

Tablo 6'ya göre anne ve babaların çoğunluğu ilkököl ve lise mezunu olmakla beraber, babaların % 41,3'ü yükseköğretim ve üniversite mezunudur. Bu veriler, babaların eğitim düzeyinin annelerin eğitim düzeyine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.

AÖL Öğrencilerinin Anne ve Babalarının Durumu

	f	%
İkisi de sağ ve birlikte yaşıyorlar	964	94,0
İkisi de sağ, ayrı yaşıyorlar	28	2,7
Anne hayatta değil	7	0,7
Baba hayatta değil	26	2,5
Toplam	1025	100,0

Tablo 4.

Öğrencilerin AÖL'ye Giriş Sınavına Hazırlanma Şekli

AÖL'ye Giriş Sınavına Hazırlanma Şekli	f	%
Dershaneye gittim	631	61,8
Kurs almadım, kendim hazırlandım	330	32,2
Okulda açılan kurslara katıldım	107	10,4
Özel ders aldım	73	7,1

Tablo 5.

AÖL Öğrencilerinin Ailelerinin Yaşadığı Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı

Yerleşim Birimleri	f	%
Şehir merkezi	525	60,5
İlçe	270	31,1
Belde	46	5,3
Köy	27	3,1
Toplam	868	100,0

Tablo 6.

AÖL Öğrencilerinin Anne-Babalarının Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	Anne		Baba	
	f	%	f	%
Hiç okuma-yazma bilmiyor	34	4,1	4	0,5
Sadece okuma-yazma biliyor	30	3,6	3	0,4
İlköğretim mezunu	429	50,7	237	29,0
Lise mezunu	221	26,7	235	28,8
Önlisans mezunu	64	7,7	122	15,0
Lisans mezunu	55	6,7	184	22,5
Lisansüstü bir program mezunu	4	0,5	31	3,8
Toplam	827	100,0	816	100,0

Tablo 7.

AÖL Öğrencilerinin Anne-Babalarının Mesleklerine Göre Dağılımı

Meslekler	Anne		Baba	
	f	%	f	%
Öğretmen	65	32,2	141	22,4
Ev hanımı	58	28,7	-	-
Memur	26	12,9	103	16,3
Hemşire	20	9,9	-	-
İşçi	11	5,4	81	12,9
Diğer	22	10,9	405	48,4
Toplam	202	100,0	630	100,0

Tablo 7'ye göre mesleğini belirten anne ve babaların geneli öğretmen, memur ve işçi iken, annelerin %28,7'si ev hanımıdır. Anne ve babaların mesleklerinin genel dağılımındaki bu paralellik çalıştıkları diğer meslekler incelendiğinde görülmektedir; babaların akademisyenlik, mühendislik, subaylık gibi üst düzey öğrenim gerek-

tiren mesleklerden de oldukları tespit edilmiştir. Bu durum Tablo 6'da da belirtildiği gibi babaların eğitim düzeylerinin daha yüksek olması ile yakından ilgili bir durumdur.

Tablo 8.
AÖL Öğrencilerinin Anne-Babalarının Çalışma Durumuna Göre Dağılımı

Çalışma Durumu	Anne		Baba	
	f	%	f	%
Sürekli bir işte çalışıyor	112	14,1	633	78,2
İş buldukça çalışıyor	9	1,1	40	4,9
Emekli	79	9,9	118	14,6
Çalışmıyor	598	74,9	18	2,3
Toplam	798	100,0	809	100,0

Tablo 8'e göre babaların büyük çoğunluğu (% 83,1) sürekli ya da iş buldukça çalışmaktadır; fakat bu durum anneler için tam tersidir; annelerin sadece % 15,2'si çalışmaktadır. Geri kalan büyük çoğunluk çalışmamaktadır.

Tablo 9'a göre annelerin aylık geliri 50 milyon Türk Lirası (TL) ile 1 milyar TL arasında değişmekle beraber ortalama 520 milyon TL civarındadır. Babaların geliri ise 100 milyon ile 3,5 milyar TL arasında değişmekle beraber ortalama 610 milyon TL civarındadır. Ailelerin geliri sadece anne-babanın geliri ile sınırlı değildir; elde edilen bulgular, çalışan büyük çocuklar ya da emekli olan büyük anne/babaların ya da kira geliri gibi diğer gelir kaynaklarının da aile bütçesine ortalama 355 milyon TL civarında katkı sağladığı, dolayısıyla ailelerin aylık gelirlerinin 720 milyon civarında olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma Bakanlığı'nun verilerine göre araştırmanın yapıldığı yıl net asgari ücret 225 999 000 TL'dir (Çalışma Bakanlığı, 2004). Ailelerin gelir durumu

Tablo 9.
AÖL Öğrencilerinin Ailelerinin Aylık Gelir Durumu

Gelir Kaynağı	En düşük (1000 TL)	En yüksek (1000 TL)	Ortalama (1000 TL)
Annenin geliri	50 000	1 000 000	519 100
Babanın geliri	100 000	3 500 000	611 250
Diğer gelirler	100 000	1 000 000	354 790
Ailenin toplam geliri	100 000	3 600 000	719 340

Tablo 10.
AÖL Öğrencilerinin Ailelerindeki Birey Sayısı

Ailedeki Birey Sayısı	f	%
<3-3	59	7,0
4-5	590	69,8
6-7	155	18,3
8>	41	4,9
Toplam	845	100,0

mu AÖL öğrencilerinin öğrenim şekline göre incelendiğinde, parasız yatılı öğrencilerin ailelerinin gelirinin (~625 milyon TL) paralı yatılı (~921 milyon TL) ve gündüzlü (~743 milyon TL) öğrencilerin ailelerinin gelirinden daha az olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 10'a göre AÖL öğrencileri genelde (% 69,8) dört ya da beş kişilik ailelerden gelmektedir. Bir başka soruda çocuk sayısı sorulan veliler genelde iki ya da üç çocuk sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Her iki bulgu birbirini destekler niteliktedir.

Tablo 11'e göre AÖL öğrencilerinin ailelerinin yarıdan fazlası soba ile ısıtılan, üç oda ve bir salondan oluşan kendilerine ait apartman dairesinde oturmaktadırlar.

Tablo 12'ye göre öğrencilerin büyük çoğunluğunun evinde, aynı üründen iki ve daha fazla olanlar da olmakla beraber, genellikle birer buzdolabı, çamaşır makinesi, telefon ve televizyon bulunmaktadır. Kendi evleri ve arabaları da olan ailelerin bilgisayar, DVD/VCD gibi eğitime katkısı olan bilgi iletişim araçlarına daha düşük oranda sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bu durum öğrencilerin bu tür araçlara olan ihtiyaçlarının AÖL'lerde sağlanan imkânlarla gideriliyor olması ile de ilgili olabilir.

Tablo 11.
AÖL Öğrencilerinin Ailelerinin Yaşadığı Evlere İlişkin Bilgiler

Eve İlişkin Bilgiler	f	%
Evin mülkiyet durumu		
Kendi evleri	555	65,8
Evin türü:		
Apartment dairesi	549	65,8
Evdeki oda sayısı:		
Üç oda ve bir salon	497	58,9
Evin ısıtma sistemi:		
Soba	466	55,5

Tablo 12.
AÖL Öğrencilerinin Ailelerinin Sahip Olduğu Eşya ve Taşınmazlar

Sahip Oldukları Eşya ve Taşınmazlar	f	%
Buzdolabı	818	93,3
Çamaşır makinesi	808	92,1
Telefon	777	88,6
Televizyon	746	85,1
Ev	519	59,2
Araba	481	54,8
Bulaşık makinesi	425	48,5
Bilgisayar	258	29,4
DVD/VCD	216	24,6
Video	173	19,7
Yazlık ev	78	8,9

Çalışmanın 2. ve 3. sorularına ilişkin bulgular Tablo 13'te bir arada sunulmuştur.

Tablo 13.
AÖL Öğrencilerinin ve Anne-Babalarının AÖL'leri Tercih Etme Nedenleri

AÖL'yi Tercih Etme Nedeni	Öğrenci	Anne-Baba
AÖL'lerin ÖSS'de başarı oranının yüksek olması	f 879 % 85.7	f 745 % 84.9
Mezunların ÖSS'de eğitim fakültesini tercih etmeleri durumunda ek puan verilmesi	f 813 % 79.2	f 718 % 81.9
Öğrencilerin seçilerek alınması	f 731 % 71.2	f 681 % 77.7
Çocuğumun bu okulda okumayı istemesi	f %	f 577 % 65.8
Toplumda bu okullarda verilen eğitimin daha kaliteli olduğuna dair genel bir görüşün olması	f 602 % 58.7	f 525 % 59.9
Mezunların öğretmen olması durumunda iş garantisinin olması	f 582 % 56.7	f 517 % 59.0
Mezunların ÖSS'de öğretmenlik dışındaki bölümleri de tercih edebilmeleri	f 568 % 55.4	f 466 % 53.1
Seçilmiş öğretmenlerin görev yapması	f 544 % 53.0	f 508 % 57.9
Öğretmen olmayı istemem (Çocuğumun öğretmen olmasını istemem)	f 533 % 51.9	f 555 % 63.3

Öğrencilerin ve anne-babalarının AÖL'leri tercih etme nedenleri, üniversite sınavı ve üniversiteden mezun olduktan sonra iş bulabilme gibi temel nedenlere dayanmaktadır. Her iki grup için AÖL'lerin üniversite sınavında başarı oranlarının yüksek olması, üniversite sınavında AÖL mezunlarına ek puan verilmesi ve bu okullara öğrencilerin seçilerek alınması üç temel tercih nedeni. Öğrencilerin AÖL'leri tercih etmelerinin diğer önemli nedenleri, toplumda bu okullarda daha kaliteli eğitim verildiğine dair genel bir kanının olması (% 58,7), öğretmenlerin (% 56,7) seçilerek alınması, öğretmen oldukları takdirde iş garantisinin olması (% 56,7), üniversite sınavında öğretmenlik dışındaki bölümleri tercih ederlerse puanlarının düşmemesi (% 55,4) ve öğretmen olmayı istemeleridir. Öğrenciler, ilgili sorunun açık uçlu bölümünde yukarıda belirtilen nedenlerden farklı tercih nedenleri de ifade etmişlerdir. Bu ifadelerinde; 1) İleriki yaşamları için sağlam bir basamak olarak gördükleri için, 2) Üniversite sınavına hazırlanırken öğrencilerine nitelikli eğitim imkânları sundukları için, 3) Disiplinli bir eğitim ortamı sundukları için ve 4) Buldukları bölgede Fen Lisesi'nden sonra en başarılı okullar oldukları için AÖL'leri tercih ettiklerini de belirtmişlerdir.

Ailelerin çocuklarını AÖL'lere gönderme nedenleri, öğrencilerin de belirttiği temel nedenlerle benzerlik göstermektedir. Fakat onlardan farklı olarak çocuklarının AÖL'de okumak istemesi (% 65,8) ve kendilerinin çocuklarının öğretmen olmasını istemeleri (% 63,3) de belirttikleri diğer nedenlerdir.

AÖL Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Karşı Tutumlarına İlişkin Bulgular

Bir programı tercih eden öğrencilerin giriş özellikleri kapsamında daha önce de belirtildiği gibi tutumları da ele alınmaktadır ki konu öğretmenlik mesleği ise tutumlar daha da önemli hale gelmektedir. Bu konu ile ilgili olarak, ilköğretimde öğretmenler kurulunun AÖL'leri tercih edebilecek öğrencilerin seçiminde bu durumu göz önünde bulundurması ve bunu bilimsel araç ve yöntemlerle yapması gerekmektedir. Bu kapsamda, öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarına aday öğrenciler olarak AÖL öğrencilerinin bu amaca ne denli uygun olduklarının bilinmesi ayrı bir öneme sahiptir. Bu kapsamda öğrencilerinin tutumlarına bakılmıştır.

Tablo 14'te yer alan hazırlık sınıfı öğrencilerinin tutum puanlarının ortalamasına ilişkin bulguya göre ($\bar{X}=3,65$), öğrencilerin AÖL'lere öğretmenlik mesleğine karşı olumlu tutumlarla geldikleri, dolayısıyla amaca uygun öğrenciler oldukları söylenebilir. Son sınıf öğrencileri ile karşılaştırıldıklarında ise son sınıf öğrencilerinin tutum puanlarının ortalamasının ($\bar{X}=3,93$) daha yüksek olduğu ve bu farklılığın anlamlı olduğu gözlenmiştir ($t_{(1013)}=-5,33$, $p<0,05$). Bu sonuçlar, AÖL'ye olumlu tutumlarla gelen öğrencilerin bu tutumlarının AÖL'de buldukları süre içerisinde daha da geliştiği yönünde yorumlanabilir.

Tablo 14.
Hazırlık ve Son Sınıf Öğrencilerinin Tutum Puanlarına Uygulanan Bağımsız t-testi Sonuçları

	n	\bar{X}	ss	t	sd	p
Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Tutum Puanları	310	3.65	0.81	-5.33	1013	0.000
Son Sınıf Öğrencilerinin Tutum Puanları	705	3.93	0.72			
P<0.05						

Tartışma ve Yorum

Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

AÖL'leri tercih eden öğrenciler cinsiyet bakımından farklılık göstermemektedir. Her iki cinsiyet birbirine yakın oranlardadır; bunun, AÖL'lerle ilgili iş ve işlemleri yürütmekle sorumlu MEB birimi olan Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün bu okullara öğrenci kabulü esnasında her iki cinsiyetin yaklaşık oranlarda kabul edilmesini öngören politikasının bir sonucu olduğu söylenebilir. Parasız yatılı öğrencilerin yanı sıra paralı yatılı öğrencilerin de ailelerinden uzakta olan AÖL'lere devam ediyor olmaları, ailelerin çocuklarının bu okullara devam etmelerini desteklediklerinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Öğrencilerin çoğunluğunun Orta Öğretim Kurumları Giriş Sınavına başta ders haneler olmak üzere çeşitli özel kurslara katılarak hazırlanmalarına ilişkin bulgular da bu bulguyu desteklemektedir; çünkü, bu okullara girebilmek için öğrenciler ve aileleri fazladan emek ve para harcamaktadırlar. Her iki

bulgu toplumda AÖL'lere yönelik rekabetçi bir talebin oluştuğunu göstermektedir.

Çocuğunu AÖL'ye gönderen ailelerin sosyo-ekonomik durumlarına ilişkin bulgular Bacanlı (1997) tarafından yapılan alt, üst düzey sosyo-ekonomik statü tanımları göz önünde bulundurularak incelendiğinde, orta düzey aileler olduğu hatta orta düzeyin üst sınırına yakın bölümünde yer alabilecek ("orta-üst") aileler oldukları söylenebilir. 1990'lı ve 1980'li yıllarda öğretmen olmayı tercih eden öğrencilerin aileleri ile karşılaştırıldıklarında, AÖL'leri tercih eden ailelerin sosyo-ekonomik statülerinin daha iyi olduğu söylenebilir (Demirel, 1995); fakat, bu öğrencilerin henüz "öğretmen olması beklenen" öğrenciler olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu durum son yıllarda öğretmenlik mesleğinin iş bulma garantisi olan bir meslek olarak görülmeye başlanması ile yakından ilgili olabileceği gibi AÖL'lerin ÖSS'deki başarıların topluma yansımaları ile de ilgili olabilir.

AÖL'leri Tercih Etme Nedenlerine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin ve anne-babalarının AÖL'leri tercih etme nedenleri öncelik sırasına göre; 1) AÖL'lerin üniversite sınavında başarı oranlarının yüksek olması, 2) Üniversite sınavında öğretmenlik programlarını seçmeleri veya seçmemeleri durumunda sağlanan avantajlar, 3) Öğrencilerin ve öğretmenlerin seçilmiş olması ve AÖL'lerin toplumsal statüsünün iyi olması, 4) Öğretmenliğin iş garantisi olan bir meslek olması ve 5) Öğretmen olmayı istemeleridir.

Öğrencilerin ve ailelerinin AÖL'leri tercih ederken öncelikli olarak düşündükleri nokta, bu okulların ÖSS'deki başarı oranlarıdır ki bu bulgu, ortaöğretim kurumlarını tercih ederken en belirleyici etkenin üniversite sınavındaki başarı oranının olduğunu ifade eden Çakar'ın (2000) bulgularıyla paralellik göstermektedir. Bu durum ülkemizde yükseköğretim düzeyinde, arzın talebin çok çok gerisinde kalması ile ilgilidir (Morgil, Yılmaz, ve Geban, 2001). Dolayısıyla her geçen yıl rekabetin daha da zorlaştığı üniversite sınavında kendilerine avantaj sağlayacak alternatifler arayan öğrencilerin ve ailelerinin bu şekilde düşünmeleri şaşırtıcı değildir.

Öğrencilerin ve ailelerinin AÖL'leri tercih ederken göz önünde bulundukları diğer en önemli etken AÖL mezunlarına sağlanan avantajlardır ki bunlar; ÖSS'de sağlanan avantajlar, ve öğretmen olmaları durumunda

elde edecekleri avantajlar şeklinde özetlenebilir. Bunlardan ÖSS'de sağlanan avantajlar öğretmen yetiştiren bölümleri veya diğer yükseköğretim programlarını seçmeleri durumunda sağlanan avantajlar şeklinde de ikiye ayrılmaktadır.

2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'na göre lise mezunlarının Orta Öğretim Başarı Puanları lise mezuniyet alanlarının devamı niteliğinde olan bir yükseköğretim programını tercih etmeleri durumunda 0,8 ile çarpılarak, lise mezuniyet alanlarının dışında bir yükseköğretim programını tercih etmeleri durumunda ise 0,3 ile çarpılarak elde edilmektedir. Örnek: Genel Lisenin Fen alanından mezun olmuş bir öğrenci Tıp Fakültesinde bir bölümü tercih ederse Orta Öğretim Başarı Puanı 0,8 ile, Hukuk Fakültesinde bir bölümü tercih ederse 0,3 ile çarpılarak elde edilmektedir. Diğer taraftan, Meslek Lisesi mezunlarının Ortaöğretim Başarı Puanları *tamamen* mezuniyet alanlarının devamı bir programı seçmeleri durumunda 0,24 daha fazla bir katsayı ile yani 1,04 (0,8+0,24) ile, mezuniyet alanının dışındaki yükseköğretim programlarını tercih etmeleri durumunda ise 0,3 ile çarpılarak elde edilmektedir. Örnek: Meslek Lisesi Elektrik-Elektronik alanından mezun bir öğrenci Elektrik-Elektronik Öğretmenliği programlarını tercih etmesi durumunda Ortaöğretim Başarı Puanı 1,04 ile, bu alanlar dışındaki tüm tercihleri için ise 0,3 ile çarpılarak elde edilmektedir (ÖSYM, 2003).

Ortaöğretim Başarı Puanının hesaplanması açısından bakıldığında AÖL'lerin statüsü hem genel hem de meslek liselerinden farklılık göstermektedir. AÖL'ler Türk Eğitim Sistemi içinde Genel Liseler kapsamında yer almakla beraber, üniversite sınavında mezunları hem meslek lisesi hem de genel lise mezunu kapsamında değerlendirilen tek okul türüdür. Bu nedenle mezunlarının mezuniyet alanlarının devamı niteliğinde herhangi bir yükseköğretim programını tercih etmeleri durumunda Ortaöğretim Başarı Puanları hesaplanırken kullanılan katsayı, Genel Lise mezunlarının puanlarının hesaplanmasında da olduğu gibi 0,8'dir. Mezuniyet alanlarının devamı niteliğinde olan bir öğretmen yetiştirme programını tercih etmeleri durumunda ise katsayı 1,04 (0,8+0,24)'tür. Bu durumda Ortaöğretim Başarı Puanları 0,24 daha fazla bir katsayı ile çarpılarak elde edilmektedir ki bu süreç Meslek Lisesi mezunlarının alanlarının

devamı niteliğindeki bir yükseköğretim programını tercih etmeleri durumunda Ortaöğretim Başarı Puanlarının hesaplanması süreci ile aynıdır. Mezuniyet alanının tamamen dışında bir bölümü tercih etmeleri durumunda ise hem Meslek hem de Genel Lise mezunları için aynı olan katsayı (0,3) kullanılmaktadır. Bu koşullarda Genel Lise mezunları için 0,8 ve 0,3 katsayıları, Meslek Lisesi mezunları için 1,04 ve 0,3 katsayıları kullanılırken, AÖL mezunlarının puanlarının hesaplanmasında tercihlerine göre her üç katsayı (0,3-0,8-1,04) kullanılabilir. Örnek: AÖL fen alanından mezun olmuş bir öğrencinin Orta Öğretim Başarı Puanı, Tıp Fakültesinde bir bölümü tercih etmesi durumunda 0,8, Hukuk Fakültesinde bir bölümü tercih etmesi durumunda 0,3, Fen Bilgisi Öğretmenliğini tercih etmesi durumunda ise 1,04 ile çarpılarak elde edilmektedir. Diğer bir deyişle, AÖL mezunlarının öğretmenlik programlarını tercih etmeleri durumunda katsayıdaki 0,24 fazlalık, diğer koşulları aynı ancak Genel Liselerden mezun öğrencilere göre 10-24 arası daha fazla puan alabilmelerine olanak sağlamaktadır. Kısacası, Orta Öğretim Başarı Puanının hesaplanmasındaki bu durum AÖL mezunlarını -öğretmenlik bölümlerini veya diğer bölümleri tercih ettikleri her iki durumda- diğer liselerin mezunlarına göre daha avantajlı kılmaktadır.

Bunlara ek olarak, AÖL'lerin öğretim programı öğrencilerin öğretmenlik dışındaki bölümleri de tercih etmelerini desteklemektedir. Bu liselerde Yabancı Dil Ağırlıklı Liseler'le paralel dersler okutulmaktadır. Bunlara ek olarak eğitimle ilgili -seçmeli veya zorunlu- dersler okutulmaktadır. Diğer Meslek Liseleri ile karşılaştırıldığında öğretim programları açısından Genel Lise programlarından farklı değillerdir. Bu da öğrenciye öğretmenlik dışındaki yükseköğretim programlarını da tercih etme şansı yaratmaktadır.

Öğrencilerin seçilerek alınması hem öğrencilerin hem de anne-babalarının en önemli tercih nedenlerinden üçüncüsüdür. Bu durum, öğrencilerin ve anne-babalarının ülke çapında yapılan bir sınavla seçilmiş öğrenciler olması dolayısıyla akademik başarı açısından yüksek kapasiteli öğrencilerin bir arada olmasını kendileri için bir avantaj olarak görmeleri ile ilgili olabilir. "Toplumda AÖL'lerde verilen eğitimin daha kaliteli olduğuna dair genel bir kanaat olması"nın da bir tercih nedeni olarak görülmesi bu bulguyu desteklemektedir. Toplumda

AÖL'lerde daha kaliteli eğitim verildiğine dair genel görüş, AÖL'lerin pozitif imajlarının bir göstergesi olması açısından da önemlidir.

Mezunların öğretmen olmaları durumunda iş bulma kolaylığının olması diğer bir tercih nedenidir. Ülkemiz dahil dünya genelinde zor çalışma koşulları, sınırlı ücreti, mesleğe alınan kişilerin eğitimlerindeki farklılıklar gibi nedenlerden dolayı öğretmenlik mesleği sosyal statüsü düşük bir meslek olarak görülmektedir (Avalos, 2000). Fakat ülkelerin içinde bulunduğu ekonomik koşullara bağlı olarak öğretmenlik mesleğinin statüsünde zaman içinde dalgalanmalar olabilmektedir (Baskan, 2001). Son yıllarda ülkemizdeki ekonomik koşullar; -DİE (2003) verilerine göre son nüfus sayımında % 8.9'lara ulaşan işsizlik oranı- öğretmenliği iş bulma garantisi olan ve işe girdikten sonra sürekliliği olan bir meslek konumuna getirmiş, dolayısıyla öğretmenliğin tercih edilirliliğini arttırmıştır. Öğretmenlik mesleğine girişi kolaylaştıran okullar olarak AÖL'lerin tercih edilmesinde de bu durumun son derece belirleyici olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum Çin ve Tibet'teki öğretmen adayları ile Amerika, Japonya ve Almanya'daki öğretmen adaylarını karşılaştıran Su ve diğerlerinin 2001 ve 2002 yıllarında yaptıkları çalışmaların bulgularıyla son derece benzerlik göstermektedir. Su ve diğerlerine göre, Çin ve Tibet'te öğretmenlik özellikle kırsal kesimden ya da düşük sosyo-ekonomik düzey ailelerden gelen öğrenciler için üniversiteye ve işe girişin en güvenli ve en kısa yoludur. Bu nedenle öğretmenlik mesleği "tercih edilen" bir meslek izlenimi vermektedir; fakat, işe yeni başlamış öğretmenlerle yapılan görüşmeler, öğretmenliğin hâlâ toplumsal statüsü düşük bir meslek olarak görüldüğünü, ekonomik baskılar altında öğretmenliğe başlamış olan bu kişilerin daha iyi bir iş bulmaları durumunda öğretmenliği her an bırakmaya hazır olduklarını ortaya çıkarmıştır. Ülkemizde de benzer bir durum söz konusudur. Son yıllarda öğretmenlik tercih edilir bir meslek haline gelmiştir (Okçabol ve diğerleri, 2003; Başaran, 2004); fakat, bu artışın, öğretmenliğin toplumsal statüsünün yükselmesinden çok, adayların iş bulamama kaygıları ile ilgili olduğu söylenebilir.

Tercih nedenlerine bakıldığında ilginç olan nokta, öğretmen yetiştiren bölümlere öğrenci hazırlayan ortaöğretim kurumları olarak AÖL'leri tercih eden öğrencilerin "öğretmen olmayı istemeyi" bir tercih nedeni olarak da-

ha alt sıralarda yer vermiş olmalarıdır. Öğrencilerin tercih nedenlerinde ortaya çıkan bu tablo, ilköğretimde öğretmenler kurulu kararıyla başlayan öğrenci seçme sürecinin AÖL'lerin amaçlarına uygun öğrencileri seçmedeki etkililiği konusunda soru işaretleri uyandırmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken diğer bir konu da ÖSS'de AÖL mezunlarına verilen ek puanın olumsuz etkileridir. Verilen ek puanın, öğretmen olmaktan çok, üniversiteye girebilmeyi hedefleyen öğrenciler için AÖL'leri cazip hale getiren bir riski bulunmaktadır. Nitekim Karamustafa (1996), öğrencilerin AÖL'leri tercih etmelerinin en önemli nedeninin ÖSS'de herhangi bir bölüme girememe riskine karşın, ek puan alarak öğretmenlik bölümlerine girebilmek olduğunu ifade etmiştir.

Tüm bu bulgular, öğrencilerin AÖL'leri tercih ederken AÖL'lerin onlara sağladığı öğrenme ortamları ile ilgili faktörlerden (fiziksel koşullar sınıf mevcutları vb.) çok, üniversite sınavında sağladığı avantajları temel aldıklarını göstermiştir. Kendi deyimleri ile öğrenciler "AÖL'leri ileriki yaşamları için sağlam bir basamak" olarak gördükleri için tercih etmişlerdir. Onlara göre AÖL'ler, üniversiteye girişin (öğretmenlik ya da diğer bölümlere) en güvenli yoludur.

Öğretmenlerin seçilmiş olmasının bir tercih nedeni olarak belirtilmesi aslında 1999-2000 öğretim yılına kadar uygulanmış olan AÖL öğretmenlerinin seçilerek atanmalarına ilişkin uygulamanın günümüze yansımaları olarak değerlendirilmelidir; çünkü, 2000'den bu yana öğretmenlerin seçilerek atanması söz konusu değildir.

Çocuklarından farklı olarak aileler AÖL'leri tercih ederlerken, çocuklarının okul tercihlerini ve bu okulların çocuklarına sağladığı eğitim ortamını da göz önünde bulundurmaktadırlar.

Öğretmenlik Mesleğine Karşı Tutumlara İlişkin Bulgular

Öğretmenlik mesleğine karşı tutumlarına bakıldığında, öğrencilerin AÖL'lere olumlu tutumlarla geldikleri ve bu tutumlarının AÖL'lerde geçen dört yıllık eğitimleri boyunca olumlu yönde daha da geliştiğini söylemek mümkündür. Bu konuda yapılmış diğer araştırmaların bulguları da bu yöndedir (Çelenk, 1998; İsmailoğulları, 1998; Kütük, 1992; Şahin, 1992). Fakat ÖSS'de öğretmenlik bölümleri dışındaki bölümlere yerleşen öğrencilerin azımsanmayacak oranda olması, (Başaran, 2004)

ilk olarak AÖL'lerdeki mesleki yönlendirme faaliyetlerinin yetersizliğini akla getirirse de sorun daha çok öğretmenlik mesleğinin toplumsal statüsü ile ilgili görünmektedir. Ayrıca, öğrencilerin tutum puanı ortalaması bakımından 5 tam puana daha fazla yaklaşabilecekleri düşünüldüğünde, öğretmenlik mesleği açısından daha homojen bir öğrenci kitlesinin oluşturulması için AÖL'lere öğrenci seçme sürecinin gözden geçirilmesi gerektiğini akıllara getirmektedir.

Öneriler

1. Öncelikle Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yürütülmekte olan "Orta Öğretimin Yeniden Yapılandırılması Projesinde" Türk Eğitim Sistemi içinde AÖL'lerin statüsü ve amaçlarının tekrar gözden geçirilerek daha net bir şekilde ifade edilmesi gerekmektedir. Böylece bu okullarda okumak isteyen veya bu okullardan mezun olacak ya da olmuş öğrencilerin beklentileri de netleşmiş olacaktır.
2. AÖL'ler verdikleri nitelikli eğitim ve mezunlarına sağladıkları avantajlar nedeniyle eğitim sistemimiz içindeki en avantajlı okullar görünümündedir. Fakat, MEB ve Yüksek Öğretim Kurulu temsilcilerinin bir araya gelerek AÖL mezunlarına sağlanan avantajları özellikle "ek puan verilmesi durumunu" -miktarı ve verilmiş şekli açısından- tekrar gözden geçirmeleri gerekmektedir; çünkü, araştırma bulguları bu avantajların bazı durumlarda amaçlananın tam tersine hizmet etme riski olduğunu göstermiştir. Bu nedenle AÖL mezunlarına üniversite sınavında EK PUAN, öğretmenlik meslek bilgisi dersleri ile ilgili olarak sorulacak sorularda elde ettikleri başarı oranında verilmelidir. Kaldı ki bu öneri öğrencilerin kendi önerisidir.
3. AÖL'lere öğretmen olmak isteyen öğrencilerin seçimi titizlikle yapılmalıdır. Bunun için AÖL'lere öğrenci seçimi ayrı bir sınavla yapılmalıdır. Bu sınava başvurabilecek öğrenciler ilköğretimde iken öncelikle mesleki rehberlik uzmanları ve öğretmenler kurulu tarafından belirlenmeli, bu seçim yapılırken mesleki yönlendirme ve rehberlik hizmetlerinin gerektirdiği ilke ve uygulamalara

mutlaka dikkat edilmelidir. Yapılacak seçme sınavı, adayları bilişsel özellikleri bakımından değerlendirmesinin yanı sıra özellikle öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarını kapsayan duyuşsal özelliklerini de değerlendiren bir sınav olmalıdır.

4. Ayrıca ilköğretimde AÖL'ye başvurabilecek öğrencilerin seçim sürecinin, kullanılan yöntemler, bu yöntemleri kullanan öğretmenlerin yeterlikleri vb. açılardan değerlendirilmesi ve bu süreçte öğrenci, veli ve öğretmen beklentilerinin belirlenmesi gerekmektedir.
5. Daha nitelikli öğrencilerin AÖL'leri tercih etmesi için AÖL'ler topluma daha iyi tanıtılmalıdır.
6. Öğretmenlerin "seçilmiş" olmasının da bir tercih nedeni olarak görülmesi, bu okullara öğretmen atamalarına ve öğretmenlerin hizmet içinde kendilerini geliştirmelerine ilişkin düzenlemelerin güncellenmesi gerektiğini gündeme getirmiştir.

Kaynakça

- Avalos, B. (2000). Policies for teacher education in developing countries. *International Journal of Educational Research*, 33 (1), 457-474.
- Bacanlı, H. (1997). *Sosyal ilişkilerde benlik: Kendini ayarlamamın psikolojisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.
- Başaran, S. T. (2004). *Effectiveness of Anatolian teacher high schools in terms of serving their intended purpose*. Yayınlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Baskan, G. A. (2001). Öğretmenlik mesleği ve öğretmen yetiştirmede yeniden yapılanma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 16-25.
- Binbaşıoğlu, C. (1995). *Türkiye'de eğitim bilimleri tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Brookhart, S. M. & Freeman, D. J. (1992). Characteristics of entering teacher candidates. *Review of Educational Research*, 62 (1), 37-60.
- Coultas, J. C. & Lewin, K. M. (2002). Who becomes a teacher? The characteristics of student teachers in four countries. *International Journal of Educational Development*, 22 (2002), 242-260.
- Çakar, S. (2000). *Ortaöğretim tercihini etkileyen etkenlerin belirlenmesi (Eskişehir il örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çalışma Bakanlığı. (2004). Retrieved 30.11.2004 from the World Wide Web, http://www.calisma.gov.tr/istatistik/cgm/yillar_asgari_ucret.htm
- Çelenk, S. (1988). *Eğitim yüksekokulu öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

- Çubukçu, Z. (1997). *Anadolu öğretmen liseleri eğitim programının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Demirel, O. N. (1995). *Öğretmenlik mesleğine yönelen eğitim fakültesi öğrencilerinin sosyo-ekonomik, psikolojik ve kültürel özellikleri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- DİE (2003). *2000 genel nüfus sayımı: Nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri*. Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Erjem, Y. (2000). Öğretmenlik mesleğine yönelmede ailenin işlevi: Öğretmenlik meslek bilgisi programına katılan öğrenciler üzerine bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (19), 70-79.
- Erkuş, A., Sanlı, N., Bağlı, T. M. & Güven, K. (2000). Öğretmenliğe ilişkin tutum ölçeği geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 25 (116), 27-33.
- İsmailoğulları, S. (1998). *Anadolu öğretmen liselerinde okutulan zorunlu meslek dersleri programlarının öğrencileri öğretmenliğe yönelmedeki etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Karagözoğlu, G. (1987). Yükseköğretime geçişte öğretmenlik mesleğine yönelme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 34-36.
- Karamustafa, V. (1996). *Anadolu öğretmen liselerinin kuruluş amacına ulaşma yeterliliği*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Karasar, N. (1998). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kılınç, M. (1997). *Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları (Kırşehir örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kütük, M. (1992). *Öğretmen lisesi öğrencilerinin yükseköğretime ilişkin yönelimleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- MEB. (1989). *Öğretmen yetiştirme danışma kurulu toplantısı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2003). *2003 Ortaöğretim kurumları öğrenci seçme ve yerleştirme sınavı kılavuzu*. Ankara: Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü.
- MONE. (2003). *Milli eğitim sayısal veriler 2002-2003*. Ankara.
- Morgil, I., Yılmaz, A. & Geban, Ö. (2001). Özel dersanelerin üniversiteye girişte öğrenci başarısına etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 89-96.
- Okgabol, R., Akpınar, Y., Caner, A., Erkin, E., Gök, F. & Ünlühisarcıklı, Ö. (2003). *Öğretmen yetiştirme araştırması*. Ankara: Eğitim Sen Yayınları-Araştırma İnceleme.
- ÖSYM (2003). *ÖSYS Yükseköğretim programları ve kontenjanları kılavuzu*. Ankara.
- ÖYEGM. (2002). *Brifing notları*.
- Özgür, F. N. (1994). *Öğretmenlik mesleğine karşı tutum*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Pehlivan, H. (1993). Öğretmen yetiştirmeye hizmet bakımından Anadolu öğretmen lisesi uygulamasına genel bir bakış. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 237-248.
- Sprinthall, R. C., Schmutte, G. T. & Sirois, L. (1991). *Understanding educational research*. New Jersey: Prentice Hall.
- Su, Z. (1996). Why teach: Profiles of entry perspectives of minority students as becoming teachers. *Journal of Research and Development in Education*, 29 (3), 117-133.
- Su, Z., Hawkins, J.N., Zhao, C. & Huang, T. (2001). Choices and commitment: A comparison of teacher candidates' profiles and perspectives in China and The United States. *International Review of Education*, 47 (6), 611-635.
- Su, Z., Hawkins, J.N., Zhao, C. & Huang, T. (2002). Student teachers in Tibet: A case study. *Journal of Education for Teaching*, 28 (1), 17-33.
- Şahin, N. (1992). *Arifiye Anadolu öğretmen lisesi 3. sınıf öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Şimşek, H. & Yıldırım, A. (2001). The reform of pre-service teacher education in Turkey. In R. G. Sultana & P. Lang (Eds). *Challenge and change in the Euro-Mediterranean region* (pp. 411-430). New York: Peter Lang.
- Wiersma, W. (1991). *Research methods in education* (5th ed.). USA: Allyn and Bacon.

Geliş	3 Aralık 2004
İnceleme	3 Ocak 2005
Düzeltilme	18 Mart 2005
Kabul	28 Mart 2005